

fe'de vefat etti. Şa'bî, Emevîler devri Arap şairi A'sâ Hemdân'ın kız kardeşiyle, A'sâ Hemdân da onun kız kardeşiyle evlenmiştir. Yemenli muhaddis ve tarihçi Mufaddal b. Muhammed el-Cenedî Şa'bî'nin torunlarındanır.

Şa'bî, devrinin önde gelen hadis âlimi ve münekkitlerindendi. İbn Sîrîn'in belirttiğine göre Kûfe'de birçok sahâbî henüz hayattayken Şa'bî'nin geniş bir ilim halkası vardı. Yahyâ b. Saîd el-Kattân isnad hakkındaki ilk araştırmayı onun yaptığını, Râm-hürmüzi de isnadın onunla başladığını söylemektedir (bk. İSNAD). Şa'bî'nin güvenilir olduğunda ittifak edildiği gibi Yahyâ b. Maîn'e göre onun adını zikredip kendisinden hadis rivayet eden kimse de güvenilir sayılırdı (İbn Ebû Hâtim, VI, 323-324). Zayıf kabul edilen mürsel rivayetler genellikle delil olarak kullanılmadığı halde Şa'bî'nin mürsellerinin sıhhatinde ittifak edilmesi ona duyulan güveni ortaya koymaktadır.

Güçlü bir hâfızaya sahip olan ve rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan Şa'bî duyduğunu hemen ezberler, bu sebeple hadis yazmaya gerek duymazdı. Hocalarından rivayetlerini bir defa daha tekrar etmelerini istemezdi. Ancak talebelerine kendisinden duydukları hadisleri duvara bile olsa yazmalarını tavsiye ederdi. Bilgilerini çeşitli münasebetlerle tekrarlar, bir yere beraberce gittiği muhaddislere birbirine hadis rivayet etmeyi teklif ederdi. Bununla birlikte bazı bilgileri zamanla unuttuğunu ve bu bilgilerin bir kişiyi âlim yapacak kadar çok olduğunu söylerdi. Şa'bî geniş hadis ve fıkıh bilgisi yanında megâzî, şiir, tarih ve eyyâmü'l-Arap'ta da önde gelen râvilerden biriydi. Onun megâzî rivayetini dinleyen Abdullah b. Ömer, "Bu zat anlattığı gazvelerde bizimle beraber bulunmuş gibi konuşuyor ve bu gazveleri benden daha iyi biliyor" demişti. Şa'bî, hâfızasında bir ay boyunca okuyacak kadar çok şiir bulunduğunu söylemekle beraber hadise nisbetle az şiir rivayet ederdi.

Sünnete göre yaşamaya gayret eden Şa'bî müttaki bir âlimdi. Geniş ilmine ve devrinin en fakihî diye bilinmesine rağmen (Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, IV, 299) fetva vermekten çekinir, kendisine sorulan sorulara çoğu zaman, "Bilmiyorum" diye cevap verir, bilinmeyen bir konu hakkında, "Allah bilir" demenin en güzel ilim olduğunu söylerdi. Sorulan meseleleri âyet, hadis ve sahâbe kavline göre cevaplar, meseleleri kıyas yaparak çözmeyi doğru bulmaz, bu hususta yapılan tekliflere kızdı. Nitekim âyet ve hadislerden kaynak bula-

madığı bir meselede kendisinden re'yi ile cevap vermesi istenince şiddetli tepki gösterdiği kaydedilmektedir (İbn Sa'd, VI, 250). Meseleleri kıyasla çözümlen helâli haram, haramı helâl kılmaya yol açacağından endişe ederdi. Basralı hadis âlimi Abdullah b. Avn'in, arkadaşlarıyla müzakere ettikleri konularda rivayetin bulunmadığını sandıkları durumlarda hocası Şa'bî'nin kendilerine mutlaka bir hadis okuduğunu söylemesi onun re'yi ve kıyas neden itibar etmediğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Şa'bî nas bulmadığı zaman re'yi ile fetva veren tâbiîn âlimleri arasında zikredilmiştir (İbn Abdülber, II, 859). Öte yandan Şa'bî fakih olmadığını, sadece öğrendiği hadisleri rivayet ettiğini söyler, "Fakih bildiğiyle amel eden kişidir" derdi.

Şa'bî neşeli ve nüktedan bir tabiata sahipti; fakat kendisine fetva sorulduğunda hemen ciddileşir, doğru cevap verebilmenin sıkıntısını çekirdi. Bir gün hamamda peştamalsız yıkanan birini görünce gözlerini yummuş, bu kişinin ne zamandan beri âmâ olduğunu sorması üzerine, "Allah senin hayâ perdeni yırttığından beri" cevabını vermiştir. Gereksiz bilgilere meraklı olan bir kişi ona İblîs'in karısının adını sorunca İblîs'in düşününde bulunmadığını söylemiştir. Kendisine hakarete yeltenen bir kimseye de, "Eğer doğru söylüyorsan Allah beni, yalan söylüyorsan seni affetsin" demiştir. Şa'bî kıyafetinin düzgün olmasına dikkat eder, sakalını kınayla boyardı. Akrabalarıyla ilgilenir, onlardan borçlu ölenlerin borcunu öderdi.

Tâbiîn fakihî Mekhûl b. Ebû Müslim, Şa'bî'den daha âlim ve İslâm büyüklerinin görüş ve yaşayışını ondan daha iyi bilen birini görmediğini söylemiştir. Süfyân b. Uyeyne kendi zamanlarının meşhur üç âliminin Abdullah b. Abbas, Şa'bî ve Süfyân es-Sevrî olduğunu kaydetmiş, İbn Şihâb ez-Zührî de o dönemin en ünlü âlimlerinin Medine'de Saîd b. Müseyyeb, Kûfe'de Şa'bî, Basra'da Hasan-ı Basrî, Suriye'de Mekhûl olduğunu belirtmiştir. Zehebî, Şa'bî'yi hadiste imam ve hâfiz, çeşitli ilimlere vâkif, son derece güvenilir bir kişi diye nitelmiştir. Şa'bî, Hz. Ebû Bekir ile Ömer'i sevmenin ve onların faziletini kabul etmenin sünnet olduğunu söylerdi. İlmi ehline öğretmeyi tavsiye eder, ehil olmayana ilim öğretmenin günah olduğunu ifade ederdi. Onun güzel sözlerinden bazıları şöyledir: "Ne lehime ne de aleyhime olmadan keşke ilmimin hesabını ucu ucuna verebilsem!", "Biz ne fakihiz ne de âlim, biz duyduğumuz hadisleri rivayet eden kimsele-

riz. Fakih Allah'ın haram kıldığı şeylerden sakınan, âlim de Allah'tan korkan kişidir", "İlim seni cennete yaklaştıran ve cehennemden uzaklaştıran şeydir."

Şa'bî'ye bazı eserler nisbet edilmiş, yaşadığı dönemde hesabı en iyi onun bildiği, *el-Ferâ'iz ve'l-cirâhât* adlı bir kitap yazdığı söylenmiştir. Onun *el-Megâzî, el-Kifâye fi'l-İbâde ve't-tâ'a, Kitâbü's-Şûrâ ve maqtelü 'Osmân* adlı eserleri kaleme aldığı, İslâm fetihlerine dair bir kitabı Horasan'da Kuteybe b. Müslim'in yanında bulunduğu sırada ezberinden yazdığı kaydedilmiştir (Sezgin, I/2, s. 68-69).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *e't-Tabakât*, VI, 246-256; Buhârî, *e't-Târîhu's-şâgîr*, I, 253-254; Vekî, *Ahbârü'l-ku'dât* (nşr. Abdülazîz el-Merâgî), Kahire 1947-1950, II, 413-428; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 322-324; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 310-338; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XII, 227-233; İbn Abdülber, *Câmi'u beyâni'l-ilm* (nşr. Ebû'l-Eşbâl ez-Züheyrî), Riyad 1414/1994, II, 859; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, IV, 294-319; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 101-120*, s. 124-132; İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, V, 65-69; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 435; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/2, s. 68-69; Süleyman b. Muhammed el-Cârullah, "el-İmâm eş-Şa'bî ve 'inâyetühü bi's-sünne", *Mecelletü Câmi'ati'l-İmâm Muhammed b. Sü'ud el-İslâmiyye*, sy. 48, Riyad 1425/2004, s. 15-74; F. Krenkow, "Şa'bî", *IA*, XI, 266-268; G. H. A. Juynboll, "al-Şha'bi", *El²* (Fr.), IX, 167-169; Abdülvâhid Zennûn Tâhâ, "eş-Şa'bî", *Mu.AU*, XIV, 476-479.

M. YAŞAR KANDEMİR

ŞABTAY SVİ

(bk. SABATAY SEVİ).

ŞÂBÜŞTÎ

(الشابشتي)

Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed eş-Şâbüştî (ö. 390/1000)

Fâtımî Halifesi Azîz-Billâh'ın kütüphanecisi, nedimi ve dönemin önde gelen ediplerinden.

İsmi, künyesi ve babasının adı hakkında Muhammed b. İshak, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed, Ebû'l-Hüseyn Ali b. Muhammed gibi farklı rivayetler bulunmaktadır (Şâbüştî, neşredenin girişi, s. 26). Yaptığı araştırmalara rağmen Şâbüştî kelimesi hakkında önceleri bilgi edinemediğini söyleyen İbn Hallikân, Ebû İshak es-Sâbî'nin *Kitâbü't-Tâcî* adlı eserinde Veşmgîr b. Ziyâr ed-Deylemî'nin hâcibi olan Şâbüştî adında birin-

den bahsedildiğini belirtir ve Şâbüştî kelimesinin bir nisbe değil Deylem kökenli bir isim olduğunu ileri sürerek Şâbüştî'nin de aynı aileye mensup olabileceğini kaydeder (*Vefeyât*, III, 319). Kelimenin "emîri koruyan muhafız" anlamında Farsça *şâh-puštî*-den geldiği (*EI²* [İng.], IX, 165) ya da "hükümdarın arkasında yürüyen kişi" veya "hâcib" mânasında olduğu ileri sürülmüştür (Şâbüştî, neşredenin girişi, s. 20-23; Fuâd Efrâm el-Bustânî, VIII/1-2 [1966], s. 151-152). Şâbüştî'nin Şâbeste şehrine nispetle böyle anıldığına dair yorum kabul görmemiştir. Şâbüştî Fâtımî Halifesi Azîz-Billâh'ın (975-996) hizmetinde bulundu. Halife tarafından saray kütüphanesinde hâzinü'l-kütüb (hâfiz-ı kütüb) olarak görevlendirildi. Halifeye kitap okumak için defterhan tayin edildi. Halifenin meclislerine katıldı. Zarif edebî sohbetleriyle dikkat çekti ve nedimlik yaptı (İbn Hallikân, III, 319). Muhammed b. Kâsım b. Âsım, İbn Yûnus er-Riyâdî gibi tarihçi, şair ve âlimlerle aynı meclislerde bulundu (Mahmûd er-Rabdâvî, XI, 490). Şâbüştî'nin *ed-Diyârât* adlı eserinde (s. 179, 212) Hz. Ali'nin isminin geçtiği yerlerde "salavâtullâhi aleyh" ifadesini kullanması dikkat çekmektedir. 13 Safer 390'da (24 Ocak 1000) Mısır'da vefat etti. 388 veya 399 yılında öldüğü de rivayet edilmiştir.

Şâbüştî, *ed-Diyârât* adlı eserinde Irak, Musul, Suriye, el-Cezîre ve Mısır bölgelerindeki manastırları ele almış ve bunlarla ilgili şiirleri bir araya getirmiştir. Eserde toplam elli dokuz manastırdan bahsedilmektedir. Bunlardan otuz altısı Irak, on beşi Suriye ve sekizi Mısır coğrafyasına aittir. İbn Hallikân, her ne kadar onun adı geçen bölgelerdeki bütün manastırları kaydettiğini söylerse de eserde en meşhur manastırların zikredildiği ya da eserin günümüze ulaşan nüshasının eksik olduğu anlaşılmaktadır. Zira adı geçen bölgelerdeki birçok manastır bu eserde yer almamaktadır. *ed-Diyârât* kültür tarihi, coğrafya ve edebiyat bakımından önemli olup ayrıca divanları kaybolmuş şairlere ait beyitleri ihtiva etmesi bakımından değer taşır. Eserde manastırların özellikleri, kuruldukları yerler ve rahiplerin yaşayışları hakkında zengin bilgiler mevcuttur. Bu bilgilerden manastırların halifeler ve önde gelen bazı devlet adamları için dinlenme yeri, bazı kişiler için içki ortamı, bazıları için edebî sohbetlerin yapıldığı, şiirlerin okunduğu ve yorumların dinlendiği mekânlar olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca hıristiyanların bayramlarına yer verilen eser, Hâli-diyyân ve Ebü'l-Ferec el-İsfahânî'nin *ed-*

Diyârât adlı kitaplarının üslûbunda yazılmıştır. Ebü Ubeyd el-Bekrî, Yâkût el-Hamevî, İbn Fazlullah el-Ömerî, Zekeriyâ el-Kazvîni ve Makrîzî gibi müellifler eseri kaynak olarak kullanmıştır. *ed-Diyârât*'ı Korkîs Avvâd neşretmiş (Bağdat 1951, 1966; Beyrut 1986), ayrıca esere bir zeyil yazmıştır (s. 317-429). Zeyilde Şâbüştî'den nakilde bulunan müelliflere dair bilgi aktarılmakta, bazı müelliflerden naklen *ed-Diyârât*'ta bulunmayan manastırlara yer verilmektedir. Şâbüştî'nin ayrıca *Merâtî-bü'l-fukahâ*, *el-Yûsr ba'de'l-ûsr*, *et-Tevkîf ve't-tahvîf*, *Mürâselât*, *Kitâb fi'z-zühud ve'l-mevâ'iz* adlı eserleriyle bir divanı kaynaklarda zikredilmektedir (Şâbüştî, neşredenin girişi, s. 30).

BİBLİYOGRAFYA :

Şâbüştî, *ed-Diyârât* (nşr. K. Avvâd), Beyrut 1406/1986, neşredenin girişi, s. 3-55; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba*, XVIII, 16-17; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 319-320; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât* (nşr. Ahmed el-Arnaût - Türkî Mustafa), Beyrut 1420/2000, II, 137; XVI, 41; XXII, 108; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 411; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'el-lifin*, s. 749-750; Levent Öztürk, *İslam Toplumunda Hıristiyanlar*, İstanbul 1998, s. 24-25, 499-500; Fuâd Efrâm el-Bustânî, "Kitâbü'd-Diyârât", *ed-Dirâsâtü'l-edebîyye*, VIII/1-2, Beyrut 1966, s. 150-154; M. Mahfuz Söylemez, "ed-Diyârât fi tedvîni'l-târîhi'l-İslâmî ve Kitâbü'd-Diyârât li'ş-Şâbüştî", *el-Meşriq*, LXXX/2, Beyrut 2006, s. 503-515; K. Zakharia, "Le moine et l'échanson ou le Kitâb al-Diyarat d'Al-Şabuṣṣṭi et ses lecteurs, une certaine représentation du couvent chrétien dans le monde musulman médiéval", *BEO*, LIII-LIV (2001-2002), s. 59-73; C. E. Bosworth, "al-Şhâbushṭî", *EI²* (İng.), IX, 165; Mahmûd er-Rabdâvî, "eş-Şâbüştî, Ali b. Muhammed", *el-Mevsû'atü'l-'Arabîyye*, Dimaşk 2005, XI, 490-491; Leylâ Ahmed Ades, "eş-Şâbüştî", *el-Mevsû'atü'l-Mısrîyye: Târîhu Mısrî'l-kadîme ve âşârühâ*, London, ts., s. 970.

LEVENT ÖZTÜRK

ŞADIRVAN

Abdest almak için
camilerin yanına yapılan
su tesisi.

Farsça *şâdurbân* > *şâdurvân* (büyük tente, çadır, gölgelik) kelimesinden gelen *şâdırvân* Türkçe'ye farklı bir anlam kazanarak geçmiştir. Mimari bir terim olarak cami avlularında ortadaki havuzun çevresindeki musluklardan ve ortasındaki fıskiye-den su akan, üzeri kubbeli abdest yerini ifade eder. Cami ve mescidlerin yanına İslâmîyet'in ilk devirlerinden itibaren insanların abdest alabilmesi için havuz, kuyu veya çeşme gibi çeşitli su tesisleri yapılmıştır. Zamanla, bu su tesislerinden başka bilhassa Türkler'in hâkim olduğu coğrafya-

da şadırvanlar inşa edilmiştir. Şadırvanların ayrıca kervansaray ve han gibi konaklama tesisleriyle medreselerin avlularında yer aldığı görülmektedir. Bir meydan veya çarşının içine tek başına yapılan, çeşme gibi kullanılan şadırvanlar da bulunmaktadır. Şadırvanlar Türk su mimarisinin çeşmelerden sonra en yaygın yapılarıdır. Osmanlı devrinde inşa edilen şadırvanların çoğunluğu sade yapılarıdır. Ayrıca sultan, vezir gibi ileri gelen devlet adamları estetik kaygının ağır bastığı, birer sanat eseri olan çok sayıda şadırvan yaptırmıştır. Bunların havuzları, sütunları, direkleri ve kub-belerinde kullanılan taş, mermer, ahşap, metal gibi malzemeler oymacılık, nakış ve hat sanatı ustalarının elinde işlenerek birer şaheser haline gelmiştir. Şadırvanlarda suyun önce ortada bulunan bir fıskiye-den üstü açık havuzlara, oradan etrafındaki musluk veya lülelerle dışarıya akmasıyla meydana gelen su sesi insanlara huzur ve ferahlık verir. Bu bakımdan abdestin yanı sıra şadırvanlar bilhassa yaz aylarında camiye gelenlerin namaz vaktini beklemek, namaz sonrası sohbet etmek veya dinlenmek için faydalandığı yerlerdir.

İslâmîyet'in ilk zamanlarında Kâbe'deki Zemzem Kuyusu'nun yanına yapılan havuzlardan biri su içmek, diğeri abdest almak için kullanılmış, Medine'de Mescid-i Nebevî'de bir abdest alma tesisi yapılmıştır. Emevî devrine ait, Filistin'de Hırbetü'l-mefcer Sarayı'ndaki havuz binası Osmanlı devrinde yaygınlaşan baldaken tarzı şadırvanların öncüsü sayılabilir. Sarayın ön avlusunda bulunan havuz binasında dıştaki sekizgen bir revak, içteki kare planlı, kubbeli baldaken tarzı ana yapıyı kuşat-

Aydın'da Cihanoğlu Camii'nin şadırvanı

